

Undirgrundin og søguskriving

ORÐASKIFTI

Halgir Winther Poulsen

Eftir at formaður tjóðveldisflokksins, Høgni Hoydal, í grein í Sosialinum og Dimmalætting undir yvirskriftini "Tá søgan er følsk, verður framtíðin til fals" hevði sett fram upplýsingar um, hvat føroysku samráðingarmenninir høvdu við sær í skjáttuni til fundin við donsku stjórnina tann 11. september 1992, og lagt afturat, at Schlüter bjargaði okkum við at taka okkum á bóli (og forerdi okkum undirgrundina), svaraði eg, at hesar upplýsingar vóru rangar, og greiddi í stuttum frá samráðingargongdini í tíðarskeiðinum 1984 til 1992, tá eg tók lut í hesum samráðingum.

Høgni Hoydal hevur síðan svarað í tveimum greinum, onnur við beinleiðis viðmerkingum til tað, sum eg skrivaði, meðan hin er svar til oddagrein í Sosialinum um sama evni. Tá nógv av tí, sum Høgni skrivar, er misvísandi, fari eg enn einaferð at greiða frá, hvat veruliga hendi frá tí, at stjórnin gekk við til at fara undir samráðingar í august 1988 inn til vit í september 1992 fingi ræði á ráevnunum í føroysku undirgrundini.

Grønlandska loysnin

Av tí at Høgni Hoydal, neyvan av tilvild, brúkar heitið grønlandska loysnin um tað, sum Schlüter skuldi hava bjargað okkum undan, erneyðugt heilt stutt at greiða frá fortreytunum fyri og innihaldinum í hesi loysn, sum grønlandingar lótu sær lynda, men sum føroyingar so gott sum einmæltir vísu frá sær frá fyrsta degi.

Tá grønlandingar fyrst í sjeiti-árunum samtyktu at fara undir samráðingar við donsku stjórnina um eina heimastýrisskipan, segði grønlandska landsráðið m.a. hetta um ráevni í undirgrundini: "Med hensyn til råstoffer i undergrunden er udvalget af den opfattelse, at dette sagsområde er af så stor og afgørende betydning for et kommende grønlandsk hjemmestyre, at flertallet finder det naturligt at anse det for et særanliggende". Tað gekk sum kunnugt øðrvísi hjá grønlandingum. Tá heimastýrisskipanin varð skipað var tað við fimm landsráðslimum og níggju fólkatingslimum, meðan formaðurin var danskur professari í altjóðarrætti. M.a. við stuðli frá einum øðrum donskum professara í altjóðarrætti, sum var reiðiliga nógv frammi í føroyskum miðlum herfyri, eydnaðist at sannføra meirilutan í kommissionini um, at tað ikki bar til hjá grønlandska heimastýrinum at fáa ræði á møguligum ráevnum í grønlandsku undirgrundini. Hetta

Halgir Winther Poulsen: – Føroyska loyvisskipanin – eins og líknandi skipanir í øðrum londum – er grundað á tað fyrst, at loyvishavarin fær ognarrætt til framleidd kolvetni. At sáa iva um, at loyvishavarin, Føroya landsstýri, hevur fulla heimild til at veita loyvi, sum geva loyvishavarinum ognarrættin til útvunnin kolvetni, má haldast at vera ábyrgdarleyst.

skuldi vera í stríð við "statens højhedsret", "rigsfællesskabet" o.a.m. Ja, enntá altjóðarrætt, serliga ST-samningin frá 1966 um mannaðætti, ið annars var ætlaður at verja veigar bólkar sum grønlandingar, brúkti hesin góði professari í móti grønlandingum í teirra undirgrundarmáli.

Úrslitið gjørdist ráevnislógin fyri Grønland, ið ásetir, at tað krevst avtala millum landsstýrið og stjórnina til allar týðandi avgerðir um leiting og útvinning av ráevnum, og at landstingið kann áleggja landsstýrinum ikki at gera sovrðna avtalu við stjórnina. Hendan skipan verður vanlig nevnd "dupult veto". Báðir partar kunnu sostatt forða fyri, at nakað hendir. Ein felags fyrisiting hevur tilfeingisumsitingina í hondum. Harafturat eru reglur í lógini um býti av inntøkunum millum Grønland og Danmark, tó ikki fyrr enn útreiðslurnar hjá statinum sambært fíggarlógargjattinum viðvíkjandi Grønlandi eru mótróknaðar. Inntøkubýtið er seinni broytt, soleiðis at inntøkur upp til 500 mió. kr. um árið verða býttar í helvt. Verða inntøkurnar meira enn tað, skal samráðast um býtið.

Hetta er í stuttum "grønlandska loysnin", sum Høgni Hoydal leggur føroysku samráðingarmenninir undir at hava havt í skjáttuni tann 11. september 1992, men sum flestøll, ið hava kunnleika til málið, vita, at føroyingar av góðum grundum

ikki vildu hava, hóast hon, ella líknandi loysn, stóð teimum í boði frá fyrsta degi.

Fortreytirnar fyri føroysku loysnini

Fortreytirnar fyri føroysku loysnini vóru bæði rættarligar og politiskar. Tíðin var bæði við og í móti, tá ráddi um at vinna sømdir fyri føroysku krøvunum.

At málsoekið "ráevni í undirgrundini" kom við sum B-mál í heimastýrisslóginum var óivað fyrst og fremst orsakað av kolinum í Suðuroy, sum hevði havt stóran týðning undir krígnum. Eingin hugsaði tá um møguliga olju í føroysku undirgrundini. Forarbeidini til heimastýrisslóginu benda á, at tað ikki vóru danir, men limir í føroysku samráðingarnevndini, sum kravdu, at hetta málsoekið ikki skuldi vera A-, men B-mál. Longu í 1948 samtykti lögtingið, at samráðingar skuldu takast upp við stjórnina um yvirtøku, men tað sær ikki út til, at nakað veruligt hendi í málinum í fleiri ár.

Í 1975 samtykti lögtingið av nýggjum "at málsoekið undirgrund Føroya og havbotnurin verður yvirtikið sum føroyskt sermál". Fyri atkvøddu allir flokkar uttan sambandsflokkurin. Í 1982 var málið aftur reist á tingi, og tá varð soljóðandi samtykt gjørd, aftur hesaferð við undirtøku av øllum flokkum uttan sambandsflokkinum:

"Føroya lögting heldur fast við samtyktina frá 17. apríl 1975: Føroya lögting samtykkir, at málsoekið undirgrund Føroya og havbotnur verða yvirtikin sum sermál". Undir tingviðgerðini í 1982 kom fram, at samráðingar høvdu verið, og at uppskot til kommisorium fyri eina samráðingarnevnd var latið donsku stjórnini, sum ikki hevði svarað. Sambært hesum uppskoti skuldi ein nevnd setast, sum m.a. skuldi "undersøge og udarbejde forslag til en færøsk råstofordning baseret på ligestillingsprincippet, men inden for disse rammer med videst mulig hensyntagen til færøske interesser..". Hetta var ikki júst í samsvari við lögtingssamtyktina frá 1975, so tað var ikki löggið, at lögtingið ikki tók undir við tí.

Vit lógu tó sjóvarfallið av okkum við ikki at gera nakað veruligt við kravið um yvirtøku fyrr enn í 1975, tá stóðan var tann, at tvær álvarsligar forðingar vóru komnar í vegin. Í 1973 var tann fyrsta oljukreppan, og trygg atgongd til orku lá øllum stjórnun frammaliga í huga. Samstundis var mótið fyri oljuvæðingum flutt so langt til havs og so langt norður eftir, at tað ikki longur var óhugsandi, at olja kundi finnast á føroyskum øki, ikki minst um tað fór at eydnast at fáa eitt gott úrslit av samráðingunum við Bretland um landgrunsmarkið.

Tað, sum kanska tá var uppaftur verri fyri føroysku stöðuna

mótvegis donsku stjórnini, var, at grønlandingar vóru farnir at seta krøv um rættindi til teirra ráevni í sambandi við ynski um eina heimastýrisskipan. Hetta hendi eisini í 1973, og tann 18. februar 1975, júst tveir mánaðir undan lögtingssamtyktini frá 17. apríl sama ár, kom eitt uppskot til samráðingargrundarlag frá grønlandska landsráðnum, har kravt varð, at ráevni í undirgrundini skuldu verða sermál. Her var nakað at stríðast um, tí hóast olja ikki mundi liggja frammaliga í huganum, vóru nógv virðismikil ráevni í grønlandsku undirgrundini, eitt nú kryolit, sum longu varð útvunnið.

Tað búðu sostatt fleiri sterkar ráevnispolitiskar grundir undir, at danska stjórnin sýtti fyri at fara í realitetssamráðingar um yvirtøku av málsoekinum ráevni í føroysku undirgrundini og eisini royndi seg við somu grundgevingum móti føroyska kravinum, sum eydnaðist teimum so væl í Grønlandi, nevnliga at "statens højhedsret", "rigsfællesskabet" og seinni eisini "almindeligt anerkendte retsprinsipper" skuldu vera til hindurs fyri einari yvirtøku.

Sum kunnugt eydnaðist hetta ikki, og tann 11. september 1992 varð semja fingin um yvirtøkuna.

Alment kend viðurskifti?

At Høgna Hoydal ikki dámar heimastýrisslóginu er eyðsæð, og annað hevði

eisini verið löggið fyri formann Tjóðveldisflokksins. Men máti skal vera við, og tá hann nýtir undirgrundarmálið sum skuldadømi um alt tað illa í heimastýrisslóginu, haldi eg, at hann ger óvmikið av. Tað tykist eisini löggið, at júst eitt B-mál sum ráevni í undirgrundini ferð eftir ferð verður drigið fram til at lýsa hesa lóg sum heild. Meginparturin av málunum, ið kundu yvirtakast eru jú A-mál, ið til ber at yvirtaka uttan stórvegis hóvasták. Tey fáu B-málini vórðu júst "parkerað" í 1948 og goymd til seinni samráðingar. Og í samráðingarspurningum er júst ikki alt lagt fast frá byrjan.

Høgni Hoydal vísir til, at tað, sum hann segði um grønlandska loysnina, ikki var annað enn tilíkt, sum hevði verið alment frammi gjøgnum nógv ár, og vísir hann í hesum sambandi til ymiskar blaðgreinir og eina sjónvarpssending. Eg skal stutt triva í hetta tilfarið.

Í 1996 var undirgrundin í einari blaðgrein hjá Høgna Hoydal skýrd at vera eitt av skuladømunum um frumsógarkendu